

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМ. Г.С.СКОВОРОДИ

**ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ
В СИСТЕМІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ, СПЕЦІАЛЬНОЇ
ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ**

Збірник наукових праць

Харків 2023

<i>Морохія О. В.</i> Особливості образного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ ІІІ рівня.....	471
<i>Москаленко Ю. Є.</i> Дидактичні ігри як засіб формування вимовної сторони мовлення у дітей дошкільного віку з фонетико-фонематичним недорозвиненням.....	474
<i>Міхальова А.І.</i> Використання засобів ІКТ у роботі учителя-логопеда з дітьми з порушеннями мовлення.....	478
<i>Мішенкова В.В.</i> Соціокультурна реабілітація дітей з особливими потребами.....	481
<i>Нікончук Д.С.</i> Ерготерапія у відновленні здоров'я дітей з особливими освітніми потребами.....	485
<i>Обрізанова А.О.</i> Дидактичні ігри як спосіб формування пізнавальної діяльності у дітей дошкільного віку з затримкою психічного розвитку.....	488
<i>Онуферко Ю.І.</i> Організаційна культура інклюзивного закладу загальної середньої освіти.....	491
<i>Оселедченко М.А.</i> Теоретико-методичні аспекти формування часово-просторових уявлень у дітей з інтелектуальними порушеннями старшого дошкільного віку.....	495
<i>Пасікун А.В.</i> Значення міжособистісних відносин у житті дітей з нормальним розвитком.....	499
<i>Петрушко Ю.В.</i> Використання дидактичної гри у процесі корекції загального недорозвитку мовлення у дітей молодшого дошкільного віку...	501
<i>Пінчук С.І.</i> Ігрові технології як засіб розвитку мовлення дітей з особливими потребами.....	504
<i>Плугатарьова Д.І.</i> Розвиток пізнавальної діяльності дітей молодшого шкільного віку із інтелектуальними порушеннями засобами казкотерапії...	509
<i>Плющаківа І.Г.</i> Специфіка взаємодії батьків з дітьми дошкільного віку із порушеннями мовленнєвого розвитку.....	513
<i>Прогляда Д.А.</i> Інформаційні технології як засіб корекції мовлення у дітей молодшого шкільного віку з дизартрією.....	516
<i>Присяник О.П.</i> Особливості використання дидактичних ігор та ігрових вправ у корекції порушень письма в дітей молодшого шкільного віку.....	517
<i>Рішко В.В.</i> Розвиток навичок самообслуговування у старших дошкільників з затримкою психічного розвитку.....	521
<i>Савченко Д.Р., Савченко Т.Р.</i> Підготовка фахівців до роботи в інклюзивному освітньому середовищі.....	525
<i>Семененко-Кожух Ю.В.</i> Дистанційна логопедична діагностика мовлення пацієнтів з афазією.....	530
<i>Семотюк Г.Ю.</i> Теоретико-методичні засади формування здоров'язбережувальної компетентності у дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами.....	534
<i>Сіліч С.М.</i> Особливості сімейного виховання дітей з порушеннями психофізичного розвитку.....	539
<i>Сільчук М.С.</i> Характеристика ігрових прийомів у роботі з дітьми із	

6. Ільяна В. М. Особливості організації корекційно-розвивальної роботи вчителя-логопеда з попередження та подолання дислексії у дітей молодшого шкільного віку з ТПМ / В. М. Ільяна // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови. - 2015. - Вип. 10. - С. 88-93.
7. Ільяна В.М. Сучасний стан вивчення читання як процесу (психологопедагогічний аспект). Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови. 2012. Вип. 3(1). С. 36-40
8. Інклюзивна освіта від А до Я: порадник для педагогів і батьків / Укладачі Н. В. Заєркова, А. О. Трейтяк. К., 2016. 68 с. 9. Ільяна В.М. До проблеми пропедевтики дислексії в контексті вивчення особливостей рецептивної діяльності у дітей з мовленнєвими розладами. Український логопедичний вісник. 2012. № 3. С. 26-32.
9. Клінічна динаміка дисграфії і дислексії в молодших школярів у процесі проспективного дослідження [Електронний ресурс] / Т.П. Калашнікова, Ю.І. Кравцов // Міжнародний неврологічний журнал. – 2006. - №3(7).
10. Корнев А. Нарушения чтения и письма у детей / А. Корнев – СПб.: ИД «МиМ», 1997. – 286 с.
11. Лаласва Р.І., Венедиктова Л.В. Порушення читання та письма у молодших школярів.- СПб., 2004
12. Логопедія: підручник / ред. М.К Шеремет. Видавничий Дім "Слово", 2010. 384 с.
13. Полонська Н.М. Нейропсихологічна діагностика дітей молодшого шкільного віку - М., 2007.
14. Русецкая М. Н. Нарушения чтения у младших школьников : анализ речевых и зрительных причин : [монография] / М. Н. Русецкая – СПб. : КАРО , 2007. – 191 с.
15. Соботович Є.Ф. Формування семантичної структури слова у дітей з вадами мовленнєвого розвитку. Теорія і практика сучасної логопедії: Збірник наукових праць. 2-ге вид. 2005. 276 с. 24.

Морохія О. В.

здобувачка вищої освіти спеціальності 016 Спеціальна освіта

Науковий керівник: Сінопальнікова Н. М.

кандидат педагогічних наук, доцент

Харківський національний педагогічний університет

імені Г. С. Сковороди

ОСОБЛИВОСТІ ОБРАЗНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗНМ ІІ РІВНЯ

Дошкільне дитинство покликане сформувати особистість дитини, що передбачає формування різних складових, однією із найважливіших серед них, є мовленнєвий розвиток. Мовленнєвий розвиток дитини включає різні компоненти, які мають бути сформовані на високому рівні, щоб забезпечити можливість дитини вільно спілкуватись та формувати комунікації із оточуючими.

Т. Поліщук зазначає, що мовленнєва діяльність відіграє найважливіше значення для гармонійного розвитку дитини. Основні засади мовлення формуються в дошкільному віці, зокрема найбільше мовлення дитини збагачується та формується у середньому дошкільному віці, а вдосконалюється в старшому дошкільному віці, коли діти готуються до вступу в школу [4, с. 175].

Однією із складових мовленнєвого розвитку притаманних старшому дошкільному віку є образне мовлення, що визначає культуру мовлення та його образність. Цей процес представляє собою складний етап суб'єктивного відображення фактів, явищ, предметів (їх ознак) докіль у вигляді конкретно-чуттєвих уявлень, асоціативно пов'язаних один з одним реальних чи створених уявою у свідомості мовця, процес, що ґрунтується на творчій уяві, тож виконує функцію перетворення.

А. Богуш та І. Попова під образним мовленням розуміють якість виразного мовлення, що характеризується здатністю викликати в уяві наочно-чуттєві уявлення з допомогою спеціальних мовних засобів, в основі яких лежить асоціативність (передання ознак одного предмету через ознаки іншого) [1, с. 6].

Образне мовлення складається з визначеного мисленнєвого процесу оперування зоровими уявленнями, що виникають у свідомості людини, та їх перетворення у певні фрази, словосполучення. Образне мовлення тісно пов'язане з образним мисленням, адже розвиток останнього не замінюється іншими видами мислення, не витісняється ними. Крім того, в інтенсивному розвитку воно забезпечує повноцінне здійснення конструктивно-технічної, образотворчої, графічної, предметно-художньої діяльності, включаючись у неї як необхідна ланка.

Втім діти з певними патологіями та відхиленнями у розвитку мовленнєвої діяльності мають специфічні риси у протіканні процесів формування і розвитку всіх компонентів мовлення.

Так, Г. Нікіщенко та С. Дарда в своїх наукових працях довели, що первинна патологія мовлення дітей із загальним недорозвиненням мовлення гальмує формування потенційно збережених розумових здібностей, перешкоджаючи нормальному функціонуванню інтелекту. Позитивним є те, що у міру усунення порушень, їх повної корекції, формування словесного мовлення, інтелектуальний розвиток дитини наближається до норми [2, с. 28; 3].

Одним із порушень мовленнєвого розвитку, яке все частіше зустрічається у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення є порушення образного мовлення.

У процесі формування та розвитку образності та виразності мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня, крім загальних тенденцій, велике значення має ряд індивідуально-типологічних особливостей, пов'язаних з розвитком емоцій: взаємозв'язок високого рівня емоційності дитини, дуже раннього прояв чутливості до емоційної виразності мовлення та її відсутність із характерним зниженням виразності в старшому дошкільному віці.

Формування образного мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня забезпечується певними умовами:

- сформованістю мовленнєвих навичок дошкільника;
- акцентом на усвідомленні образних можливостей мови;
- виробленням певного мовленнєвого наміру;
- накопиченням досвіду використання мовленнєвих засобів;

– розвитком мовленнєвих засобів, когнітивних аспектів семантики мовних одиниць.

Вивчення особливостей розвитку всіх компонентів мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня, порівняно з дітьми з нормальним мовленнєвим розвитком, показало, що більшість з них немає сформованих навичок вживання й розуміння образного мовлення. Діти даної категорії не розуміють і не використовують засоби лексико-семантичної образності: слова в переносному значенні, багатозначні слова, синоніми, епітети, метафори, порівняння; у розвитку синтаксичних засобів спостерігаються порушення розуміння та труднощі у використанні малих форм народної творчості (прислів'я, приказки, загадки, фразеологізми тощо). У дітей з порушенням мовленнєвого розвитку конкретність думки обмежує можливості розуміння змісту метафоричного виразу.

Образне мовлення дітей III рівня ЗНМ може служити засобом спілкування лише за певних умов, що визначаються постійною допомогою та заохоченням у вигляді додаткових запитань, підказок, оцінних і заохочувальних суджень з боку логопеда, вихователя та батьків. Розуміючи значення фразеологізмів, діти припускаються ряду помилок, що зумовлено специфікою дитячого мислення.

Вивчаючи словниковий запас дітей з порушеннями мовленнєвої діяльності, які приймали участь в дослідженні, необхідно підкреслити різний характер несформованості словника: від недостатнього розуміння до труднощів повторення та неможливості самостійного висловлювання з використанням синонімів, антонімів та узагальнюючої лексики.

Діти важко засвоюють синтагматичні та парадигматичні зв'язки, спостерігаються заміни слів за значенням і звучанням, недоліки в засвоєнні абстрактної лексики, переносного значення. Складність пошуку слова та його відтворення пояснюється редукованістю семантичного та граматичного компонентів мовної системи, несформованістю моделі мовленнєвого акту, основними операціями якого є вибір і сполучуваність лексичних одиниць.

Для дітей із III рівнем ЗНМ характерна недостатність образних засобів подання навколишнього, недосконалість засобів їх розгортання в системі зовнішніх і внутрішніх дій, труднощі засвоєння парадигматичних класів абстрактних значень. Це викликано труднощами реалізації у дітей психологічних операцій називання, загальною несформованістю парадигматичного і синтагматичного апаратів мови, які беруть участь в організації процесів виділення слів і їх граматичного структурування

Дослідження формування образного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня свідчать про порушення центральних операцій, що забезпечують засвоєння мови, а саме: процесу метафоризації, умовиводу, узагальнення мовних явищ, семантичних замінів, контролю мовлення.

Обмеження здатності дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня розуміти переносне значення другорядних іменників, порушення зв'язків між основними і другорядними іменниками обумовлюють недостатність

полісемантизації, труднощі моделювання та конструювання нових значень, які виявляються в дисфункції метафоризаційного механізму.

Недостатнє визначення значень, буквально розуміння образних виразів, труднощі у виявленні прихованого змісту образних виразів, серйозна обмеженість фонових знань і зв'язків між мовними одиницями дозволяють зробити висновок про низький рівень підготовки механізму логічного висновку. Характерні труднощі в диференціації переносних значень слів пояснюються слабкістю смислової асоціації, обмеженістю словникового запасу та повільним переходом від конкретних значень до абстрактних.

Отже, недостатність сприйняття дітьми із III рівнем ЗНМ образотворчих засобів, які відображають хід пізнавальної діяльності людини, негативно позначається на виявленні подібних речей і процесів у навколишньому світі, перенесенні значення за подібністю з одного явища на інше; вираженні емоцій, оцінки, суб'єктивному погляді на світ. Відповідно, дітьми даної категорії мають отримувати корекційну допомогу на логопедичних заняттях спрямовану на формування образного мовлення.

Література

1. Богуш А.М., Попова І. Розвиток образного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами поетичного гумору : навчальний посібник. К.: Видавничий Дім "Слово", 2014. 200 с.
2. Дарда С.М. Корекційні заняття з логопедії в ДНЗ: у 2 частинах. Частина 1. Вид. 2-ге, без змін. Тернопіль: Мандрівець, 2017. 336 с.
3. Нікіщенко Г. Підготовка дітей з вадами мовлення в компенсуючому дитячому садку (групі). Дитячий садок. 2005. №5. – Вкладка.
4. Поліщук Т.С. Розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами сюжетно-рольових ігор. Підготовка майбутніх фахівців у контексті становлення Нової української школи: компетентнісний підхід: збірник наукових праць. Житомир: ФО-П «Н.М. Левковець», 2019. С. 174-177.

Москаленко Ю. Є.

здобувач вищої освіти спеціальності 016

Спеціальна освіта

Науковий керівник: Глущенко І. І.

кандидат пед наук., доцент

ДИДАКТИЧНІ ІГРИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ВИМОВНОЇ СТОРОНИ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ФОНЕТИКО- ФОНЕМАТИЧНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ.

Дидактичні ігри мають велике значення у процесі навчання та виховання дошкільнят. Дидактична гра сприймається як ефективний засіб розвитку мови дітей з порушеннями мови. У грі діти закріплюють мовні вміння, уточнюють уявлення про мовні явища, набувають здатності вільно користуватися лексичними та граматичними засобами мови.

Ключові слова: фонетико-фонематичне недорозвинення мовлення, мовленнєвий розвиток, діти старшого дошкільного віку, дидактичні ігри.